हिन्दुधर्मः श्रीरामकृष्णश्च

विवेकानन्दस्वामिभी रचितोऽयं लघुलेखः वङ्गभाषामूलः
श्रीश्रीरामकृष्णलीलाप्रसङ्गस्य तृतीयखण्डस्य प्रारम्भे संयोजितो विराजते।

स्वामिना वेदार्थानन्देन अनूदितः [१]

आचण्डालाप्रतिहतरयो यस्य [२] प्रेमप्रवाहो
लोकातीतोऽप्यहह न जहौ लोककल्याणमार्गम्।
त्रैलोक्येऽप्यप्रतिममहिमा जानकीप्राणबन्धो
भक्त्या ज्ञानं धृतवरवपुः सीतया यो हि रामः॥

स्तब्धीकृत्य प्रलयकलितं वाहवोत्थम् महान्तं
हित्वा रात्रिं प्रकृतिसहजामन्धतामिस्रमिश्राम्।
गीतं शान्तं मधुरमपि यः सिंहनादं जगर्ज
सोऽयं जातः प्रथितपुरुषो रामकृष्णस्त्विदानीम्॥

शास्त्रमिति शब्देन अनादिरनन्तो वेदो बुद्ध्यते । धर्मशासनाय अयं वेद एव क्षमः।

पुराणादयः अन्ये ग्रन्थाः स्मृतिशब्दवाच्याः। यावत्ते श्रुत्यनुसारिणः तावदेव तेषाम् प्रामाण्यम्।

सत्यं द्विप्रकारकम्– (१) मानवसाधारणपञ्चेन्द्रियग्राह्यं तदुपस्थापितेन अनुमानेन गृहीतञ्च,
(२) अतीन्द्रियसूक्ष्मयोगजशक्तिग्राह्यञ्चेति।

प्रथमोपायेन सङ्कलितं ज्ञानं विज्ञानमुच्यते। द्वितीयप्रकारकं सङ्कलितं ज्ञानञ्च वेदः।

वेदाख्यः अनादिरनन्तोऽलौकिको ज्ञानराशिः सदा विद्यते। सृष्टिकर्ता स्वयं तस्य साहाय्येन अस्य जगतः सृष्टिस्थितिप्रलयं करोति।

सा अतीन्द्रियशक्तिः यस्मिन् पुरुषे आविर्भवति तस्य ऋषिरिति नाम। तया शक्त्या च स यदलौकिकं सत्यमुपलभते तस्य वेद इति नाम।

एतस्य ऋषित्वस्य वेदद्रष्टृत्वस्य च प्राप्तिरेव यथार्था धर्मानुभूतिः। साधकस्य जीवने यावदस्य उत्पत्तिर्न भवति तावद् धर्मस्तु केवलं 'वाग्वैखरी'। धर्मराज्यस्य प्रथमे सोपानेऽपि तस्य पुरुषस्य पादन्यासो न जात इति वेद्यम्।

समस्तदेशकालपात्रव्यापि भवति वेदस्य शासनम्। वेदस्य प्रभावो देशविशेषे कालविशेषे पात्रविशेषे वा न आबद्ध इत्यर्थः।

विश्वजनीनस्य धर्मस्य व्याख्याता केवलं वेद एव।

किञ्चित्परिमाणकम् अलौकिकज्ञानवेत्तृत्वम् अस्मद्देशीयेषु इतिहासपुराणादिग्रन्थेषु म्लेच्छादिदेशीयेषु धर्मग्रन्थेषु च यद्यपि वर्तते, तथापि अलौकिकज्ञानराशेः सर्वप्रथमस्य सम्पूर्णस्य अविकृतस्य च सङ्ग्रहस्य रूपेण आर्यजातौ प्रसिद्धो वेदाख्यः चतुर्धा विभक्तोऽक्षरराशिः सर्वतोभावेन सर्वोच्चस्थानस्य अधिकारी, समग्रे जगति पूजार्हः, किञ्च आर्याणां वा म्लेच्छानां वा सर्वेषामपि

[१] व्याकरणशुद्धिं विवक्षितार्थसिद्धिञ्च समं विचिन्त्य मन्त्रसमानान् मूलशब्दानेव यथासम्भवं समाकलय्य अयमनुवादः कृतः।
[२] 'स्य' इत्यस्य गुरुत्वं भवति, एतदनन्तरं युक्ताक्षरस्य सत्त्वात्। एवमत्र छन्दोभङ्गो लक्ष्यते। "यत्र स्वयं भाति ह्ययं परात्मा" (विवेकचूडामणिः ९९) इत्यस्मिन् वंशस्थमिश्रितोपजात्या रचितस्य श्लोकस्य पादे छन्दोभङ्गनिवृत्त्यै यः समाधिः स्फुरेत् पण्डितानां स एवात्रापि भवतु।

धर्मग्रन्थानां प्रमाणभूमिः।

आर्यजात्या आविष्कृतस्य पूर्वोक्तस्य वेदाख्यशब्दराशेः विषये इदमपि बोध्यं यत् तन्मध्ये लौकिकम् अर्थवादरूपम् ऐतिह्यं वा यन्न स्यात् तदेव वेद इति।

वेदराशिरयं ज्ञानकर्मकाण्डाभ्यां द्वेधा विभक्तः । कर्मकाण्डस्य क्रियाः फलानि च मायाधिकृते जगति सर्वदा अवस्थितानीति हेतोः देशकालपात्रादिनियमानुसारं तेषां परिवर्तनम् अभवत्, भवति, भविष्यति च। सामाजिक्यो रीतिनीतयोऽपि एनं कर्मकाण्डमाश्रित्य स्थिताः इत्यतः काले काले परिवर्तिताः भवन्ति, भविष्यन्ति च। लोकाचाराश्च सर्वे सच्छास्त्रेण सदाचारेण च अविसंवादिन एव सन्तः काले काले परिगृहीताः भवन्ति, भविष्यन्ति च। सच्छास्त्रविगर्हितस्य सदाचारविरोधिनश्च केवलस्य लोकाचारस्य वशवर्तिनी जाता इत्येतदेव आर्यजातेः अधःपतनस्य प्रधानमेकं कारणम्।

ज्ञानकाण्डोऽथवा वेदान्तभाग एव निष्कामकर्मणः योगस्य भक्तेः ज्ञानस्य च साहाय्येन मुक्तिप्रदः, मायासन्तारकपदे चिराय प्रतिष्ठितश्च। अपि च देशकालपात्रादिभिः सर्वथा अप्रतिहतस्थितेः स एव सार्वलौकिकस्य सार्वभौमिकस्य सार्वकालिकस्य च धर्मस्य एक उपदेष्टा।

मन्वादितन्त्रं कर्मकाण्डमाश्रित्य देशकालपात्रभेदेन सामाजिककल्याणकारिणः कर्मणः शिक्षामेव प्रधानतः प्रादात्। पुराणादितन्त्रं वेदान्तनिहितं तत्त्वसर्वस्वं स्वीकृत्य अवतारादीनां महच्चरितस्य वर्णनमुखेन तेषां तत्त्वानां विस्तृतं व्याख्यानमेव करोति, अपि च अनन्तभावमयस्य प्रभोः भगवतः कमपि कमपि भावं प्रधानीकृत्य तस्योपदेशं करोति ।

किन्तु कालवशेन सदाचारभ्रष्टा वैराग्यहीना केवललोकाचारस्था क्षीणबुद्धिः आर्यसन्ततिः, एतेषाम् भावविशेषाणां विशेषशिक्षादानाय आपातप्रतियोगी इव स्थितस्य अल्पबुद्धीनाम् मानवानां कृते बहुविस्तृतभाषायां वेदान्तगतसूक्ष्मतत्त्वानां स्थूलरूपेण प्रचारकारिणः पुराणादितन्त्रस्यापि मर्मग्रहणे असमर्था सती, अनन्तभावसमष्टिभूतम् अखण्डं सनातनधर्मं बहुखण्डेषु विभज्य साम्प्रदायिकीम् ईर्षां क्रोधञ्च प्रज्ज्वाल्य तन्मध्ये परस्परम् आहुतिदानाय सततं प्रचेष्टमाना यदा इमां धर्मभूमिम् भारतवर्षं प्रायः नरकभूमिरूपेण परिणामितवती, तदानीम् आर्यजातेः वास्तविको धर्मः क इति दर्शयितुम्, सततं विवदमानैः आपातदृष्ट्या बहुधा विभक्तैः सर्वथा विपरीताचारसङ्कुलैः सम्प्रदायैः समाच्छन्नायाः, स्वदेशीयानां भ्रान्तिस्थानभूतायाः वैदेशिकानां घृणास्पदरूपायाश्च हिन्दुधर्मनामिकायाः आ युगयुगान्तरात् विखण्डितायाः देशकालयोगेन इतस्ततो विक्षिप्तायाः धर्मखण्डसमष्टेः मध्ये यथार्था एकता कुत्रेति दर्शयितुम्, कालवशेन नष्टस्यास्य सनातनधर्मस्य सार्वलौकिकं सार्वदैशिकञ्च[3] स्वरूपं स्वजीवने निधाय सनातनधर्मस्य जीवदुदाहरणं भूत्वा लोकहिताय सर्वसमक्षं स्वजीवनं प्रदर्शयितुञ्च श्रीभगवान् रामकृष्णोऽवतीर्णः।

अनादिकालाद् वर्तमानं सृष्टिस्थितिलयकर्तुः सहयोगि शास्त्रं कथं संक्षिप्तसंस्कारे ऋषिहृदये स्वतः आविर्भवतीत्येतत् प्रदर्शयितुम्, एवम्प्रकारं शास्त्रे प्रमाणीकृते धर्मस्य पुनरुद्धारः पुनःस्थापनम् पुनःप्रचारश्च भवन्तीति धिया वेदमूर्तिः भगवान् अस्मिन् कलेवरे प्रायः सम्पूर्णत एव बहिःशिक्षायाः उपेक्षाम् अकरोत्।

वेदस्य अथवा यथार्थधर्मस्य, ब्राह्मण्यस्य अथवा धर्मशिक्षकत्वस्य च रक्षायै भगवान् भूयो भूयः शरीरधारणं करोति इत्येतत् स्मृत्यादौ प्रसिद्धम्।

प्रपतितायाः नद्याः जलराशिः समधिकवेगवान् भवति, पुनरुत्थितः तरङ्गः समधिकं विस्फारितो

[3] “अनुशतिकादीनाञ्च” (अष्टाध्यायी ७.३.२०) इति निर्दिष्टे अनुशतिकादीनाम् आकृतिगणे सर्वदेशशब्दस्य अन्तर्भावोऽस्तु। संस्कृतभूयिष्ठा वङ्गभारती, तत्र पुनः स्वामिपादैः उभयवृद्ध्या उदीरितोऽयं तत्समः शब्दः। अस्य साधुत्वप्रकाशने असामर्थ्यं कथं स्याद् व्याकरणस्य।

भवति, एवं प्रत्येकं पतनेभ्यः परम् आर्यसमाजोऽपि श्रीभगवतः कारुणिके नियन्तृत्वे विगतामयः सन् पूर्वापेक्षया अधिकतरं यशस्वी च वीर्यवांश्च सञ्जायते इत्येतद् इतिहासप्रसिद्धम्।

प्रत्येकं पतनेभ्यः परम् अस्माकं पुनरुत्थितः समाजः अन्तर्निहितं सनातनं पूर्णत्वं समधिकं प्रकाशयति। सर्वभूतान्तर्यामी प्रभुश्च प्रत्येकम् अवतारेषु आत्मस्वरूपं समधिकम् अभिव्यञ्जयति।

पुनः पुनः भारतभूमिरियम् मूर्च्छापन्ना जाता, पुनः पुनश्च भारतस्य भगवान् आत्माभिव्यक्त्या इमाम् पुनरुज्जीवयामास।

किन्तु ईषन्मात्रगतयामा गतप्राया च वर्तमानकालस्य गभीरविषादरजनी यथा, तथा काऽपि अमानिशा इतः पूर्वम् इमाम् पुण्यभूमिं न समाच्छादितवती। अस्य पतनस्य गभीरतायाः अपेक्षया प्राचीनानि पतनानि सर्वाणि गोष्पदतुल्यानि।

तस्माद् अस्य प्रबोधनस्य समुज्ज्वलतायाम् आर्यसमाजस्य पूर्वपूर्वयुगगतबोधनानि सूर्यालोके तारकावलीव महिमविहीनानि भविष्यन्ति। अपि च, तस्याः एतत्पुनरुत्थानस्य महावीर्यस्य समक्षम् पूर्वपूर्वयुगे पुनः पुनर्लब्धम् प्राचीनं वीर्यम् बाललीलाप्रायं सम्पत्स्यते।

सनातनधर्मस्य समग्रा भावसमष्टिः वर्तमाने पतनावस्थाकाले अधिकारिहीनतायाः हेतोः इतस्ततः विक्षिप्ता सती क्षुद्रक्षुद्रसम्प्रदायाकारेण क्वचिद् अंशतः परिरक्षिता, क्वचित्तु सम्पूर्णतो लुप्ता चासीत्।

अस्य नवोत्थानस्य नवबलेन बलीयसी मानवसन्ततिः तां विखण्डितां विक्षिप्ताञ्च अध्यात्मविद्यां समष्टीकृत्य स्वजीवने धारयितुम् अभ्यसितुम्, लुप्तविद्यां पुनराविष्कर्तुञ्च समर्था यथा भवेत् तथा निदर्शनाय परमकारुणिकः श्रीभगवान् वर्तमाने युगे सर्वयुगापेक्षया समधिकं सम्पूर्णम्, सर्वभावसमन्वितम्, सर्वविद्यासहायञ्च पूर्वोक्तं युगावताररूपम् प्रकाशितवान्।

अत एव अस्य महायुगस्य प्रत्यूषे सर्वभावसमन्वयः प्रचारितो भवति। किञ्च अयम् असीमोऽनन्तो भावः, यः सनातने शास्त्रे धर्मे च निहितोऽपि एतावत्कालम् प्रच्छन्न आसीत्, स पुनराविष्कृतः सन् उच्चनिनादेन जनसमाजे घोषितो भवति।

अयं नवयुगधर्मः समग्रजगतः, विशेषतः भारतवर्षस्य, कल्याणस्य निदानम्। अपि च, अयं नवयुगप्रवर्तकः श्रीभगवान् रामकृष्णः पूर्वेषां श्रीयुगधर्मप्रवर्तकानाम् पुनःसंस्कृतः प्रकाशः। हे मानव, इदं विश्वसिहि, अस्य धारणां कुरु।

हे मानव, मृतः पुनर्नायाति, गता रात्रिः पुनर्नागच्छति, विगत उच्छ्वासः पूर्वरूपम् पुनर्न प्रकाशयति, जीवोऽपि एकस्यैव देहस्य द्विर्धारणं न करोति। अत एव अतीतस्य पूजायाः युष्मान् वयं प्रत्यक्षस्य पूजां प्रति आह्वयामः, गतानुशोचनाद् वार्तमानिकप्रयत्नं प्रति आह्वयामः, लुप्तपथस्य पुनरुद्धाराय वृथा शक्तिक्षयात् सद्यो निर्मितं विशालं सन्निकटञ्च पन्थानं प्रति आह्वयामः; बुद्धिमान् अवगच्छतु।

यस्याः शक्तेः उन्मेषमात्रेण दिग्दिगन्तव्यापिनी प्रतिध्वनिः जागरिता अभूत्, तस्याः पूर्णावस्था कल्पनया अनुभूयताम्। अपि च, वृथा सन्देहं दुर्बलतां दासजातिसुलभौ ईर्षाद्वेषौ च त्यक्त्वा अस्मै महायुगचक्रपरिवर्तनाय साहाय्यं कुरुत।

वयं प्रभोः दासाः, प्रभोः पुत्राः, प्रभोः लीलायां सहायकाः इतीमं विश्वासं हृदये दृढं धारयन्तः कार्यक्षेत्रम् अवतरत।

dīpaśikhā/v1/2023/Swami Vedarthananda/pp. 16-18